

Omgaan met auteursrecht: een praktijkvoorbeeld

Roosje Keijser en Hannah Jansen ■

Het zijn tumultueuze tijden in auteursrechtenland. De afgelopen jaren is de erfgoedwereld een aantal keren opgeschrikt door rechtszaken over het al dan niet mogen gebruiken van beelden. Elk van die zaken had een geheel eigen karakter, maar één ding werd pijnlijk duidelijk: de tijd van het onbegrensd gebruik van beeldmateriaal is voorbij. Ook Het Utrechts Archief wilde de auteursrechten in de collectie zuiverder vastleggen. Eind vorig jaar rondde de instelling een project af waarbij elk beeld op de website werd voorzien van een handreiking voor verder gebruik. Resultaat: ruim driekwart van de beeldcollectie mag online getoond worden. Hoe hebben ze dat voor elkaar gekregen?

a

Verschillende archiefinstellingen zetten de laatste jaren zwaar in op het afsluiten en doorvoeren van auteursrechtlicenties voor hun collecties met historisch beeldmateriaal. Alleen materiaal waarvan een instelling weet dat de rechten verlopen, dan wel waar een (schriftelijke) overeenkomst met de auteursrechthebber is, kan online worden gezet. In de meeste gevallen leidde dit ertoe dat hele beeldbanken 'op zwart' werden gezet, om op de achtergrond de collectie te kunnen 'clearen'. Ook Het Utrechts Archief had reeds lang de wens om orde scheppen in de administratie en helderheid te creëren over het (eigen) gebruik van het beeldmateriaal. Daarom werd besloten om via een auteursrechtenproject in korte tijd extra inzet te plegen. Het Utrechts Archief heeft nu aan de bijna 200.000 afbeeldingen op zijn website duidelijke voorwaarden gehangen voor gebruik door het publiek. Alle afbeeldingen zijn sinds kort voorzien van een licentie- of gebruiks-overeenkomst, met een heldere uitleg over wat er met de afbeelding gedaan mag worden. De extra inspanning heeft tot gevolg dat Het Utrechts Archief ruim driekwart van alle afbeeldingen uit de beeldbank kan laten zien aan het publiek. Meer dan zestig procent van alle afbeeldingen is bovendien (gratis) te downloaden via de website.

Hoe ging dat in de praktijk?

In het voorjaar van 2017 is een project gestart om met de auteursrechten aan de slag te gaan. Het streven was om bij elk afzonderlijk beeld in de beeldbank een uitspraak te kunnen doen over het gebruik ervan. Daarbij golden de volgende uitgangspunten:



Messenkoopman op de Neude te Utrecht. Foto: J.W. Deetman, collectie Het Utrechts Archief (PDM).

- Alleen een tweezijdig getekende overeenkomst over het gebruik van het materiaal door Het Utrechts Archief wordt als 'geldig' ervaren.
- Mondelinge afspraken of uitspraken van schenkers als 'doe ermee wat je goed dunkt' zijn niet (meer) voldoende.
- Materiaal van overheidsinstellingen en beelden uit het publieke domein kunnen zonder overeenkomst worden gepubliceerd en zijn zonder drempels herbruikbaar voor het publiek.



Graffiti met rennende Utrechtse kabouters (KBTR), waarvan de grote de KNVB-voetbalbeker onder de arm heeft, op de voorgevel van de leegstaande panden Aardbeistraat 8-10 te Utrecht. Foto: D.C. Goosen, collectie Het Utrechts Archief (CC BY 4.0).

Deze nieuwe uitgangspunten hadden nogal wat consequenties, want zoals bij de meeste collectievormende instellingen is er in het verleden nauwelijks oog geweest voor het vastleggen van dergelijke afspraken. Pas na de millenniumwisseling kwam daar verandering in, met het toenemen van de online zichtbaarheid van erfgoedinstellingen. Maar al die overdrachten van op stoffige zolderkamers gevonden foto's, plastic tasjes aan de balie en

zelfs de wat officiëlere overdrachten van weduwen van vakfotografen waren met deze beleidskeuze niets meer waard zonder dat er een schriftelijk bewijs van was. Het kwam er kort gezegd op neer dat alle overeenkomsten van voor circa 2010 opnieuw afgesloten moesten worden, en dat met alle vervaardigers met wie nog geen overeenkomst was, er voor het eerst formeel contact gezocht werd.

Tips

- Leg je niet vast op bestandsformaten en dpi-waarden; voor je het weet zijn die verouderd en is de overeenkomst niets meer waard.
- Stel de omschrijving van de set beelden waar de overeenkomst betrekking op heeft zo ruim mogelijk op, zodat latere aanvullingen van dezelfde vervaardiger onder diezelfde overeenkomst vallen.
- Neem een vrijwaringsbepaling op in de overeenkomst; het is in de meeste gevallen ondoenlijk alle rechthebbenden in een familie op te nemen/te laten tekenen.
- Open deur maar toch relevant: verwar vervaardiger niet met auteursrechthebbende en vooral ook niet met eigenaar. Eigendom heeft niets met auteursrechten te maken.
- Veel erfgoeddiensten werken met het veld 'inhoudsdatering'. Dat is niet betrouwbaar als het gaat om het automatisch genereren van lijsten met betrekking tot al dan niet vervallen auteursrecht.
- Voor sociale media kunnen alleen herbruikbare beelden (lees: met CC-licentie of publiek domein) gebruikt worden.

Keuzes

Het Utrechts Archief heeft ervoor gekozen twaalf verschillende 'smaken' voor alle afbeeldingen op de website aan te bieden. Een groot deel daarvan betreft de internationaal erkende Creative Commons-licenties. Het Utrechts Archief publiceert alle beelden van derden waarbij de rechten aan de archiefinstelling zijn overgedragen standaard onder de CC-BY-markering, onder de noemer van goed gastheerschap. Daarnaast was er behoefte aan een overeenkomst die het mogelijk maakt beelden wel te tonen, maar niet downloadbaar aan te bieden. Het Utrechts Archief gaat in zo'n geval een overeenkomst aan met een auteursrechthebbende om het materiaal te mogen gebruiken voor eigen publicatiedoeleinden, zoals de beeldbank op de website. De verschillende licenties en overeenkomsten leiden voor het publiek tot drie manifestaties op de website. Dat zijn combinaties van het al dan niet online tonen en herbruikbaar (downloadbaar) aanbieden van de afzonderlijke beelden. De meest ruime vorm betreft de CC-licenties, de meest beperkte een schenkingsovereenkomst van het materiaal zonder dat de auteursrechten worden overgedragen, en waar ook geen gebruiksovereenkomst mogelijk is. Slechts een tiental auteursrechthebbenden koos voor deze overeenkomst, waarbij de beelden alleen te zien zijn in de studiezaal van Het Utrechts Archief.

>>

>> **Stappenplan**

Analyse van het bestand

Uit het gegevensbeheer en de aanwinstenregistratie werd een overzicht opgesteld om hoeveel verouderde overeenkomsten het ging, waar de risicogroepen zaten en waar de prioriteiten van het project lagen. Er werd een voorzichtige schatting gemaakt dat wij in het gunstigste geval zestig procent van de beelden online konden tonen. Dit is gelukkig een te voorzichtige schatting gebleken.

Opstellen vervaardigerslijst

Alle vervaardigers uit de database werden naar een Excel-bestand geëxporteerd, met daarbij een reeks velden als aantal records, eventueel afgesloten overeenkomst, naam en adresgegevens van eventuele auteursrechthebbers. Deze lijst diende gedurende het project ook voor eventuele dossiervorming om nauwkeurig verantwoording af te leggen voor de manier waarop contact gezocht werd met vervaardigers.

Aanschrijven

In driekwart jaar is contact gezocht met alle vervaardigers met vijftig beelden of meer in onze beeldbank, in volgorde van aantal beelden (van hoog naar laag). Daarnaast zijn de meeste verouderde overeenkomsten opnieuw opgesteld. Voor deze werkzaamheden werd een projectmedewerker ingehuurd, die drie dagen per week het internet, telefoonboeken en andere denkbare bronnen afspeurde naar contactgegevens. Het aanschrijven van vervaardigers bleek zeer tijdsintensief. In veel gevallen was het onmogelijk de juiste gegevens te vinden. Soms beschikten we alleen over een Facebookaccount van een

eventuele nicht van de vervaardiger. Het Utrechts Archief heeft een eigen Facebookpagina, maar kan van daaruit geen berichten sturen. En dus deed de projectmedewerker dat vanaf haar eigen account.

Voor alle vormen van contact (brief, telefoon, Facebook, e-mail et cetera) was een standaardtekst opgesteld. Uiteindelijk zijn ruim tweehonderd vervaardigers aangeschreven. Na een maand ging er – als een reactie uitbleef – een herinneringsbrief de deur uit.

Aanscherpen uitgangspunten en documenten

Gedurende het project is ongelofelijk veel kennis opgedaan en ontstonden er nieuwe inzichten. In de kadertekst worden een aantal tips besproken. Dit leidde er in veel gevallen toe dat de overeenkomsten toch nog weer wat werden aangepast, of dat er een hernieuwd beleidsvoorstel richting het MT ging.

Doorvoeren gegevens en inrichting systeem

Gelijktijdig met het auteursrechtenproject liep bij Het Utrechts Archief de overgang naar een nieuw collectiebeheersysteem. Het bleek een innovatieve uitdaging om de applicatiebouwer (De Ree/MAIS-Flexis) een door ons gewenste auteursrechtenstructuur te laten inbouwen.

Voor alle beelden zonder vervaardiger is een aantal sets gedefinieerd die beelden *en groupe* op een bepaalde licentievorm konden zetten. In de laatste periode van het project werden alle vervaardigers met wie (nog) geen overeenkomst was afgesloten, voornamelijk op de vorm 'licentie onbekend' gezet. De desbetreffende beelden staan 'op zwart' op onze beeldbank en zijn alleen binnen de muren van Het Utrechts Archief te bekijken.

Presentatie

Bij alle twaalf 'smaken' zijn begeleidende teksten opgesteld die het publiek meteen duidelijk moeten maken wat de mogelijkheden van het desbetreffende beeld zijn.

Communicatie

Het gevoerde beleid en de uitvoering ervan is intern uitgelegd. Dat was vooral van belang voor de collega's van dienstverlening en pr & communicatie. In een helder document staan alle verschillende smaken nog eens uitgelegd. Daarnaast zijn alle collega-erfgoedinstellingen middels een persbericht op de hoogte gesteld van het verloop van het auteursrechtenproject.

Positief

Het Utrechts Archief heeft in weerwil van de strenge lijn onverwacht veel beelden kunnen publiceren. De contacten met de auteursrechthebbers waren vrijwel in alle gevallen aangenaam van aard. Een mooie bijvangst van het project is dat er intern een scherp beeld is ontstaan over welke visie bij het omgaan met deze problematiek bij de instelling past. Want ondanks een wettelijk kader zijn er onverwacht veel aspecten waar een eigen strategie gevolgd kan worden. Het is al met al een leerzaam, maar vooral ook zeer positief traject gebleken dat bovendien tot nieuwe acquisities heeft geleid. ■

Rosje Keijser ■ vakspecialist acquisitie particuliere archieven en Coördinator team beschrijven & verwerven bij Het Utrechts Archief.
Hannah Jansen ■ communicatiemedewerker bij Het Utrechts Archief.



*Opruimingswerkzaamheden na de treinramp te Harmelen, 1962.
Foto: A.D. Kon, collectie Het Utrechts Archief (CC BY 4.0).*